

Anja Pravuljac*
Filološki fakultet
Univerzitet u Banjoj Luci

UDK: 821.163.41-31.09 Pavić M.= 131.1
DOI: 10.19090/gff.2021.1.149-159
Originalni naučni rad

HAZARSKI R(J)EČNIK: PREVOD SEKUNDARNIH JEZIČKIH VARIJETETA SA SRPSKOG JEZIKA NA ITALIJANSKI**

U radu koji slijedi istražuje se problem prevođenja sekundarnih jezičkih varijeteta u književnim djelima. Istraživanje se fokusira na prisustvo ijekavice i ikavice u romanu *Hazarski rečnik* Milorada Pavića, u kojem dva navedena narječja predstavljaju sekundarne jezičke kodove, s obzirom na to da je ekavica primarno narječje kojim je pisan roman. Milorad Pavić upotrebljava ijekavicu i ikavicu kao sekundarna narječja u romanu sa ciljem karakterizacije dva književna lika, čija je upotreba jezika pomjerena i drugačija od standarda. Rad ispituje navedenu prevodilačku problematiku analizom dva različita prevoda *Hazarskog rečnika* na italijanski jezik, uz poređenje izbora engleske prevoditeljke Pavićevog romana. U radu se analiziraju izbori prevoditeljki da pomenute jezičke elemente originalnog romana u prevodu na ciljni jezik neutralizuju te da ih prenesu na savremeni italijanski jezik bez pomenutih karakteristika. U radu se nude alternativna prevodilačka rješenja kojima bi se jezički diverzitet izvornog teksta zadržao i u ciljnom tekstu, a čime bi se i u ciljnom jeziku ostvarila piščeva namjera karakterizacije književnih likova njihovom pomjerenom upotrebom jezika.

Кljučне riječi: jezički varijetet, mješoviti tekst, miješanje i zamjena kodova, *Hazarski rečnik*, *Dizionario dei Chazari*.

UVOD

Kao posrednik između izvornog i ciljnog jezika i kulture, neophodno je da prevodilac pored izvrsnog poznavanja oba jezika posjeduje zavidno poznavanje i obje kulture, te da prepozna efekat i funkcije koje pojedine kulture imaju u domaćim sredinama, a prema tome i funkcije koje izvorna kultura treba da zadrži u

---

* anja.pravuljac@flf.unibl.org

** Prilog je nastao kao dio istraživanja za potrebe pisanja doktorske disertacije naslovljene *Analiza prevoda Hazarskog rečnika Milorada Pavića sa srpskog jezika na italijanski*. Disertacija je urađena 2020. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu pod mentorstvom prof. dr Pavla Sekeruša, kojem ovim putem izražavam svoju zahvalnost.

ciljnoj kulturi da bi bila prepoznatljiva te da bi je čitaoci, kao konačni korisnici prevedenog teksta, mogli najefektivnije spoznati. Prevodilac takođe treba da poznaje i alate koji mu stoje na raspolaganju u toku procesa prevodenja, a koji se odnose na prevodilačke strategije za uspješno ostvarivanje kulturnog posredovanja i transfera. Prilikom izbora odgovarajuće prevodilačke strategije, prevodilac ima na umu princip lojalnosti koji treba da primijeni prema objema stranama, čime u konačnici nijedna strana ne bi bila oštećena. Ponuđeni prevodilački alati mogu se svesti na dvije suprotstavljene prevodilačke strategije – metod slobodnog ili indirektnog prevoda, kojim se daje prednost čitaocu ciljnog jezika i kulture te se teško prevodive osobine originalnog teksta prilagođavaju zarad lakšeg čitanja i razumijevanja; i metod doslovnog ili direktnog prevoda, kojim se daje prednost piscu izvornog jezika i kulture, gdje se osobine originalnog teksta zadržavaju i u prevodu, nauštrb tečnog čitanja i olakšanog razumijevanja prenesene poruke (Diadori, 2012: 57). Ako se govori o prevodilačkim pristupima, navedena dihotomija je u teoriji književnog prevodenja podijeljena na pristupe podomaćivanja i potuđivanja, odnosno na zamjenu strane kulturološke osobine domaćom ili njeno zadržavanje i u ciljnoj kulturi (ibid.: 52).

Nepostojanje odgovarajuće zamjene u ciljnom jeziku za pojam iz izvornog jezika jeste ono što uzrokuje problem neprevodivosti, koji Ketford (1965) dijeli na dvije vrste – jezičku i kulturnu neprevodivost. Jezička neprevodivost je za njega manje značajna jer se njen uzrok pronalazi u različitom obilježavanju određenog pojma u ciljnom i izvornom jeziku. S druge strane, kulturnu neprevodivost uzrokuje nepostojanje kulturne karakteristike ciljnog jezika za pojam iz izvornog jezika i kulture (Bassnett, 2002: 39). Ako se kulturni koncepti – koji karakterišu samo izvornu kulturu i čiji se ekvivalent ne može pronaći u jeziku ciljnog teksta, jer ciljna kultura ne poznaje koncept određenog pojma – prevode nekom od tehnika metoda indirektnog prevoda, dolazi do gubitka vrijednosti književnog djela jer su kulturni elementi direktno vezani za kontekst u kojem originalni tekst nastaje. Prevodenje pojmova koji potpadaju pod jezičku neprevodivost tehnikama metoda indirektnog prevoda opravdano je, jer u tim slučajevima različiti načini upotrebe jezika ne moraju biti u neposrednoj vezi sa kontekstom konkretnog književnog djela.

U radu će se pokušati istražiti problemi prenošenja elemenata teksta koje odlikuje jezička neprevodivost iz jedne kulturne sredine u drugu putem komparativne traduktološke analize dva različita prevoda romana *Hazarški rečnik* Milorada Pavića na italijanski jezik, a uz dodatno upoređivanje prevodilačkih izbora

na primjeru prevoda ovog romana na engleski jezik.¹ Pavićev roman je izabran za prevodni korpus na kojem će se traduktološkom analizom istaći opšti problemi prevodilačke djelatnosti zbog njegove kulturološke dimenzije vidljive u tročlanoj strukturi romana, a koja od prevodioca zahtijeva i komunikacijsku ulogu kulturnog pregovarača (Eko, 2011: 7). Prema tome, jedan od značajnijih problema sa kojim su se susrele Pavićeve prevoditeljke na italijanski jezik zasigurno je bila kulturna neprevodivost, koja je na leksičkom nivou zahtijevala izbor jednog od pomenutih metoda književnog prevođenja, kojim bi se kulturne osobine triju knjiga izvornog teksta i u prevodu zadržale ili pak zamijenile osobinom ciljne kulture.

Kulturna neprevodivost se pored leksičkog nivoa ogleda i u jezičkom diverzitetu izvornog jezika prisutnog u dijelovima romana u kojima Pavićevi likovi koriste različita narječja i izgovore srpskohrvatskog jezika. Pisac u tim dijelovima teksta pored primarnog jezičkog koda, koji je u ovom slučaju ekavski izgovor srpskog jezika, uvodi i sekundarne jezičke kodove, ijekavski ili ikavski izgovor tadašnjeg srpskohrvatskog jezika. Pritom, Pavićev cilj pri upotrebi različitih varijeteta srpskog jezika jeste opisivanje književnih likova koji se nalaze u drugačijem vremenu i prostoru od onog koji prati glavni tok romana.

Traduktološka analiza dva italijanska prevoda romana, uz poređenja sa rješenjima engleske prevoditeljke *Hazarskog rečnika*, pokazaće da, iako sve tri prevoditeljke biraju da neutrališu Pavićevu upotrebu različitih jezičkih varijeteta izvornog jezika, te da ih prevedu standardnim ciljnim jezikom, ipak je moguće pronaći rješenja kojim bi se navedene jezičko-kulturne osobine izvornog teksta zadržale i u ciljnom tekstu. Kao što bi se problemi kulturne neprevodivosti mogli riješiti upotrebom potuđivanja i metoda direktnog prevoda, prijedlog za rješavanje problema jezičke neprevodivosti, konkretno prisustva različitih jezičkih varijeteta, bio bi upotreba pristupa podomaćivanja, odnosno korištenja zamjenskih varijeteta ciljnog jezika, radi zadržavanja jezičkog diverziteta izvornog teksta i u prevodu. Dakle, cilj analize je da se iz različitih traduktoloških perspektiva istraže problemi prevoda jezičkih varijeteta sa jednog jezika na drugi radi sagledavanja problema iz

---

¹ *Hazarški rečnik* je prvo Pavićevo djelo objavljeno na italijanskom jeziku. Roman je u Italiji prvi put objavljen 1988. godine u izdanju kuće “Garcanti” i u prevodu Branke Ničije. Drugo izdanje *Hazarskog rečnika* na italijanskom jeziku objavljeno je 24. septembra 2020. godine. Izdavač drugog prevoda Pavićevog romana je kuća “Voland”, dok je prevoditeljka ovaj put Italijanka Aliče Parmedani. Englesko izdanje Pavićevog romana je prvi put objavljeno 1988. godine. Izdavačka kuća koja je objavila roman je njujorški “Knopf”, a prevoditeljka je Kristina Pribičević Zorić.

više uglova, te da se predlože prevodilačka rješenja kojima bi se jezički diverzitet izvornog teksta zadržao i u ciljnom tekstu, čime bi se ostvarila piščeva namjera karakterizacije književnih likova njihovom pomjerenom upotrebom jezika.

ZAMJENA JEZIČKIH KODOVA U PREVODU

Prisustvo različitih jezičkih kodova u izvornom tekstu, bilo da se radi o narječjima bilo o različitim jezicima, dijalektima ili izgovorima istog jezika, predstavlja značajan izazov za prevodioce. Prevodioci često zanemaruju pojavu takozvanog preklapanja jezika, ili jezičkih varijeteta, unutar jednog istog teksta, čime uzrokuju deformaciju izvornog teksta u procesu njegove transpozicije u ciljni tekst. Ipak, težnja svakog književnog prevodioca treba da bude usmjerena ka zadržavanju ovih karakteristika originala i u prevodu (Berman, 2004: 295–296).

Fenomen „mješovitog teksta“, odnosno paralelno prisustvo različitih kodova u tekstu, može da se odnosi na fenomen miješanja kodova (*code-mixing*), kada se jezička mješavina ostvaruje na leksičkom nivou, ili na fenomen zamjene kodova (*code-switching*), kada se ona ostvaruje na nivou rečenice (Diadori: 2012, 42–43). U *Hazarskom rečniku*, dva Pavićeva lika koriste sekundarno narječje kao njihov primarni govorni kod, tako da se u ovom slučaju radi o fenomenu zamjene jezičkih kodova.

Zamjena jezičkih kodova predstavlja istovremenu upotrebu različitih jezičkih varijeteta jednog istog sistema, „that is related to and indicative of group membership in particular types of bilingual speech communities, such that the regularities of the alternating use of two or more languages within one conversation may vary to a considerable degree” (Auer, 1998: 3). U najvećem broju slučajeva, prevodioci biraju da koriste samo jedan jezički kod, čime se u ciljnom jeziku poništava originalna osobina izvornog jezika i kulture. Takvim prevodilačkim postupkom ujedno se i umanjuje estetska vrijednost izvornog teksta, te se stranom čitaocu oduzima prilika za istinsko upoznavanje kako književnih likova tako i samog pisca.

PREVOD IJEKAVICE I IKAVICE KAO SEKUNDARNIH JEZIČKIH KODOVA

Pomenuta karakteristika Pavićevog romana, odnosno prisustvo jezičkih preklapanja izvornog jezika sa ciljem karakterizacije književnih likova, u dva postojeća prevoda romana na italijanski jezik biva neutralizovana i prevedena standardnom upotrebom jezika. Pavićevi književni likovi čiji govor odlikuju sekundarni jezički varijeteti jesu lik dubrovačke vlastelinke iz XVII vijeka

Efrosinije Lukarević te lik Jabira Ibna Akšanija, đavola u Solunu, takođe iz XVII vijeka. Pavić oblikuje govor svojih likova u skladu sa vremenom i mjestom njihovog boravka, tako da dubrovačka vlastelinka u svom načinu izražavanja koristi dubrovački književni jezik:

– Istino rijet, da mi je stotina gizdavijeh, krepkijeh, vlasteličića uzmožnijeh i crmagrstijeh, kojimno dni ne odhode, bih lakomac postala! Ama u Raguzi na stotinu godišnjaka pifara ne mere se naravnit, doli kroz vrime! A sto godišta čekat, ko ima? (Pavić, 2012: 212)

«A dire il vero, se avessi a disposizione cento giovani nobili, belli, forti, aitanti e prestanti, che non devono contare i giorni, mi lascerei tentare! Ma a Dubrovnik non si trovano neanche cento pifferai, se non col passare degli anni! E cento anni per aspettare, chi li ha?». (Pavić, 1988: 217)

– A dire il vero, se avessi a disposizione cento giovani nobili affascinanti, forti, dalla nera criniera, che non abbiano i giorni contati, ne sarei tentata! Ma a Ragusa non si possono trovare neanche cento pifferai in cento anni! E chi ha cento anni di tempo? (Pavić, 2020: 271)

Na isti način, Jabir Ibn Akšani upotrebljava ikavski izgovor srpskohrvatskoga jezika:

– Prijatelju – odgovori mu Akšani – ja san umra, pa san od Alaha osuđen za vike vikova, pa ti ovdi trgujem i iman svega. [...] – E, prijatelju moj, ja san moga pogubit tebe u Tesaloniki, ma nisan tija, nego san te pomoga. Sad pogubi ti mene na tvojoj viri... (Pavić, 2012: 116, 117)

«Amico», gli rispose Akshany, «io sono morto e Allah mi ha condannato in eterno, così che qui faccio il commerciante e non mi manca nulla. [...] «Eh, amico mio, io potevo ucciderti a Salonicco, ma non l'ho voluto e ti ho aiutato. Uccidimi tu adesso, se credi...». (Pavić, 1988: 109, 110)

– Amico, – gli rispose Akshani – io sono morto, ma sono stato condannato da Allah all'eternità, e quindi qui commercio, e ho di tutto. [...] – Ehi, amico, io potevo ammazzarti a Salonicco, ma non l'ho fatto, e invece ti ho aiutato. Ora uccidimi se credi... (Pavić, 2020: 136, 137)

Dakle, osnovna karakteristika govora pomenutih Pavićevih likova jeste upotreba jezičkih varijeteta koji nisu primarni kod kojim je pisan roman, odnosno umjesto ekavskog izgovora, upotrijebljen je štokavski istočnohercegovački dijalekat ijekavskog izgovora uz prisustvo čakavizama i ikavizama preuzetih iz dalmatinskih govora. I Branka Ničija u prvom prevodu *Hazaruskog rečnika*, kao i Aliče Parmedani u drugom prevodu Pavićevog romana na italijanski jezik, i primarne i

sekundarne jezičke kodove izvornog jezika na ciljni jezik prevode samo primarnim jezičkim kodom, standardnim italijanskim jezikom, čime se jezičko vremensko-prostorno bogatstvo izvornog teksta u prevodu gubi.

U korist tezi da većina prevodilaca bira da koristi samo jedan jezički kod pri prevođenju fenomena zamjene jezičkih kodova, govori i podatak da engleska prevoditeljka *Hazaruskog rečnika* koristi isti postupak kao i italijanske prevoditeljke za prevod govora ova dva književna lika:

“The truth be told, if I could choose from one hundred charming, strong, and noble dark-maned lords, whose days were not fleeing, then tempted might I be. But in Ragusa not even one hundred such fifiers can in a hundred years be found! And who has one hundred years to wait?” (Pavić, 2013: 217)

“Well, my friend,” Akshany replied, “I died, and Allah condemned me forever and a day, and so here I am, a merchant, and I have just about everything imaginable. [...] “Ah, my friend, I could have destroyed you in Thessalonica, but I didn’t, I gave you my help. Now you have come to do me in with your faith...” (Pavić, 2013: 110, 111)

Međutim, iako je jaka tendencija brisanja sekundarnih jezičkih varijeteta iz ciljnog teksta, teorija književnog prevođenja nudi određena rješenja kojima bi se navedeni jezički diverzitet zadržao i u prevodu, pri čemu se izdvajaju četiri potencijalne solucije:

1. make no distinction between the two different source languages and keep the entire text in the same target language,
2. keep the transfer in the original source language, i. e. the original second source language,
3. use a slang or colloquial form of the main target language or
4. find another language or dialect, i. e. a “second” target language for the passage. (Cincotta, 1996: 2–3)

Italijanske prevoditeljke *Hazaruskog rečnika* koriste prvo rješenje, ne prave razliku između dva različita jezička koda i u ciljnom tekstu koriste samo jedan, primarni jezički kod. Zbog nedostatka sličnosti izvornog i ciljnog jezika, u prevodu sekundarnih varijeteta sa srpskog jezika na italijanski druga solucija ne bi mogla da se primijeni. Četvrta solucija, upotreba drugog jezika ili dijalekta, odnosno u ovom slučaju narječja, bila bi najprihvatljivije rješenje. Navedenim postupkom bi se i u prevodu zadržala namjera ciljnog teksta i samog pisca o ostvarivanju jezičkog bogatstva izvornog teksta, ali je ovaj postupak ujedno i najizazovniji jer

podrazumijeva složen proces potrage za odgovarajućim sekundarnim varijetetom i u ciljnom jeziku (*ibid.*: 4).

Problemom prevođenja sekundarnih jezika bavio se i Umberto Eko (2011). Italijanski teoretičar prevodiocima svog romana *Baudolino* za prevod nepostojećeg pseudopijemontskog varijeteta preporučuje pokušaj stvaranja istovjetne jezičke mješavine i na ciljnim jezicima. Ovakav postupak Eko naziva djelomičnom ili lokalnom obradom, kojim bi se jezički diverzitet originala kompenzovao zamjenskim diverzitetom ciljnog jezika (Eko, 2011: 157, 166), a čime bi se i u prevodu prenio kontekst originalnog književnog djela.

Proces potrage za odgovarajućim sekundarnim varijetetom u italijanskom jeziku treba da se odvija prateći dva kriterijuma za izbor dijalekta koja navodi Mirko Tomasović (1993) prilikom proučavanja transpozicije dijalektizama sa italijanskog jezika na hrvatski. Prvi Tomasovićev kriterijum kojim bi se sačuvalo i jezičko i stilsko bogatstvo izvornog teksta jeste taj da sekundarni varijetet mora biti dovoljno jasan prosječnom čitaocu da ne bi predstavljao prepreku u razumijevanju značenja. Drugi kriterijum se odnosi na sličnost na stilskom nivou između dva sekundarna koda u slučaju da je on važan za prepoznavanje konteksta originalnog djela (Tomasović, 1993: 227). Pritom, Tomasović opisuje kao uspješnu dijalekatsku transpoziciju tršćanskog dijalekta govornim jezikom područja Splita, jer se stilski sličnost dva varijeteta ostvaruje na više načina – oba mjesta su primorski gradovi u kojima je vidna predanost korištenju dijalekta – a splitski govor je ujedno dovoljno jasan prosječnom čitaocu te ne predstavlja prepreku u percepciji značenja (*ibid.*: 228–229). Prevoditeljka čiji rad komentariše Tomasović Ljiljana Avirović (1993), naglašava da prevod tršćanskog dijalekta dalmatinskim narječjem funkcioniše i u obrnutom smjeru jer se o oba slučaja realizuje piščeva namjera lokalizacije književnog lika, a ujedno se usklađuje paralelna upotreba standardnog jezika i narodnog govora (Avirović, 1993: 207–208), odnosno primarnog i sekundarnog jezičkog varijeteta.

Dakle, karakterističan govor Efrosinije Lukarević i Jabira Ibna Akšanija u prevodu *Hazarskog rečnika* na italijanski jezik mogao je biti preveden tršćanskim dijalektom italijanskog jezika, čime bi se i u prevodu romana stvorio ekvivalentan paralelizam pri upotrebi primarnog i sekundarnog varijeteta:

A dir el vero, se gavesi a disposizion zento zovini nobili, bei, forti, aitanti e prestanti, che no devi contar i zorni, me lasaria tentar! Ma a Ragusa no se trova gnanca zento pifarai, se no col pasar dei ani! E zento ani da spetar, chi ze che li ga?

Amigo, ghe ga risposto Akshany, mi son morto e Allah me ga condanado in eterno, cusi che qua fazo el comercziante e no me manca gnente. [...] Eh, amigo mio, mi podevo coparte a Salonico, ma no go voludo e te go iutado. Copame ti adesso, se te credi...²

Osnovna razlika između tršćanskog dijalekta³ i standardnog italijanskog jezika ogleda se u skraćenom obliku glagola (*dire* > *dir*, *contare* > *contar*, *tentare* > *tentar*, *sono* > *son*), djelimično promijenjenom obliku glagola (*avessi* > *gavesi*, *devono* > *devi*, *lascerei* > *lasaria*, *trovano* > *trova*, *aspettare* > *spetar*, *ha* > *ga*, *ho* > *go*, *faccio* > *fazo*, *potevo* > *podevo*, *voluto* > *voludo*, *aiutato* > *iutado*) ili potpuno drugačijem obliku glagola (*uccidere* > *copar*). Takođe, u tršćanskom dijalektu nisu prisutne udvojene grafeme kao u standardnom jeziku (*passare* > *pasar*, *adesso* > *adeso*), dok su glasovi “ce”, “ci”, “gi” zamijenjeni glasom “z” (*cento* > *zento*, *faccio* > *fazo*, *giovani* > *zovini*, *giorni* > *zorni*). Prema navedenom, može se zaključiti da bi dijalekatska transpozicija dubrovačkog književnog jezika sa odlikama ijekavice i ikavice tršćanskim dijalektom bila odgovarajuća jer se ovaj dijalekt ne razlikuje pretjerano od standardnog jezika da bi bio nerazumljiv čitaocu, dok istovremeno zadržava i stilsku sličnost sa sekundarnim narječjem izvornog teksta, čime ispunjava oba Tomasovićeve kriterijuma za izbor adekvatnog dijalekta.

U slučaju govora Pavićeva dva književna lika, sekundarni varijetet je mogao da bude i neki drugi dijalekt italijanskog jezika koji ispunjava oba kriterijuma koja predlaže Tomasović. Dakle, sredstva kojima bi se djelimičnom ili lokalnom obradom teksta i u prevodu stvorio isti jezički diverzitet ostvaren i u izvornom tekstu jesu mogla biti drugačija, pod uslovom da bi i u tom slučaju bila realizovana piščeva namjera opisa književnih likova njihovom pomjerenom upotrebom jezika.

ZAKLJUČAK

S obzirom na to da je prevođenje multidisciplinarna aktivnost, pismena poruka iz izvornog jezika prenosi se u ciljni jezik kroz niz filtera koji sa jedne strane utiču na oblikovanje originalne poruke na stranom jeziku, a sa druge na

---

² Predloženi prevod je autorski te je rađen za potrebe pisanja doktorske disertacije.

³ Za podatke o tršćanskom dijalektu konsultovani su rječnici: *Grande dizionario del dialetto triestino storico, etimologico, fraseologico* (Doria, 1987) i *Dizionario Vocabolario del dialetto triestino e della lingua italiana* (Kosovitz, 1890), o kojima su podaci dati u literaturi.

repciju prenesene poruke u ciljnoj sredini. Pored prenosa poruke na strani jezik, prevodilac djeluje i kao pregovarač između dvije kulture, birajući koje je elemente izvorne kulture neophodno predstaviti i čitaocu ciljne sredine, a koji bi pak elementi otežali čitanje prevedenog teksta i onemogućili njegovo razumijevanje.

Kada se govori o problemima prenosa čisto kulturoloških koncepata iz izvorne sredine u ciljnu, izbor jedne od ponuđenih strategija je donekle jasan, te potuđivanje kao strategija kojom se čuvaju osobine izvorne kulture treba da ima prednost nad poništavanjem tih osobina upotrebom strategije podomaćivanja. Pavićeve prevoditeljke na italijanski jezik u svom radu pretežno koriste strategiju podomaćivanja za prenos kulturoloških elemenata značajnih za izgradnju piščeve poetike, poput srpskih kulturoloških izraza, arhaizama te turcizama i drugih izraza stranog porijekla, čime se originalne osobine romana u prevodu na italijanski jezik gube jer se zamjenjuju pojmovima iz ciljne kulture. Kada se pak radi o pitanjima jezičke neprevodivosti, izbor jedne od navedenih strategija donekle se komplikuje. U slučajevima kada ekvivalent originalne osobine izvornog jezika u jeziku prevoda ne postoji, njegova neutralizacija i prevod standardnim jezikom ne predstavlja adekvatno rješenje. U tim slučajevima, odgovarajuća strategija prevođenja jeste ona strategija koja dozvoljava zadržavanje originalnih elemenata romana, što je strategija podomaćivanja u slučaju upotrebe različitih jezičkih varijeteta.

Dakle, analiza prevoda sekundarnih jezičkih varijeteta *Hazarskog rečnika* pokazala je da je pomjerena upotreba jezika Pavićevih likova važna karakteristika za njihovo razumijevanje te da, prema tome, treba na neki način da bude zadržana i u prevodu na italijanski jezik. S obzirom na to da za zadržavanje ove jezičko-kulturne osobine originala nije moguće koristiti pristup potuđivanja ili neku od tehnika metoda direktnog prevoda, predložena strategija je pristup podomaćivanja, kojom bi se djelimičnom ili lokalnom obradom teksta, odnosno upotrebom zamjenskog sekundarnog jezičkog koda i u prevodu, zadržao efekat pomjerene upotrebe jezika Pavićevih likova, a takođe bi se i indirektno naglasilo jezičko bogatstvo izvornog jezika i kulture.

Anja Pravuljac

DICTIONARY OF THE KHAZARS: TRANSLATION OF SECONDARY LANGUAGE
VARIETIES FROM SERBIAN LANGUAGE INTO ITALIAN*Summary*

The paper analyses the problems of literary translation in the cases where the original text is characterized by the presence of a linguistic variety, namely the use of multiple dialects and pronunciations of one specific language. In these cases, the problem every translator faces is the question if the original linguistic diversity should be maintained in the translation, and if so, by what means, or should it be neutralized and translated using only the standard dialect or pronunciation. The paper researches this specific translation problem analyzing two different translations of the novel *Dictionary of the Khazars* by Serbian author Milorad Pavić into Italian. The analysis also cites examples of the English translation of the novel, comparing the choices of the English translator with the Italian ones. The results of the comparative translation analysis show that both the English and the Italian translators do not use code-mixed texts in the translation and therefore neutralize the linguistic diversity of the original text. Milorad Pavić uses the Ijekavian and Ikavian pronunciation for the depiction of specific literary characters whose way of speaking is emphasized and describes the time and territory they are living in, and which differentiates from the standard usage of language, that is the Ekavian pronunciation. The paper offers an alternative translation approach, one that preserves the linguistic variety of the original in translation, and therefore recreates the linguistic richness of Pavić's literary characters also in a foreign language.

Keywords: linguistic variety, code-mixed text, code-mixing and code-switching, *Hazarski rečnik*, *Dizionario dei Chazari*.

IZVORI

- Pavić, M. (1988). *Dizionario dei Chazari: Romanzo Lessico*. Traduzione dal serbo di Branka Ničija. Milano: Garzanti Editore.
- Pavić, M. (2012). *Hazarski rečnik: roman leksikon u 100.000 reči*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Pavić, M. (2013). *Dictionary of the Khazars: a lexicon novel in 100.000 words*. Translated from the Serbian by Christina Pribičević Zorić. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Pavić, Milorad (2020), *Dizionario dei Chazari: Romanzo-lexicon in 100.000 parole*, Traduzione di Alice Parmeggiani, Roma: Edizioni Voland.

LITERATURA

- Auer, P. (ed.) (1998). *Code-Switching in Conversation*. London and New York: Routledge.
- Avirović, Lj. (1993). Danubio tra persuasione e persuazija. In: Avirović, Lj.-Dodds, J. (eds.) (1993). *Umberto Eco, Claudio Magris autori e traduttori a confronto. Atti del Convegno Internazionale Trieste, 27–28 novembre 1989*. Udine: Campanotto Editore. 203–214.
- Bassnett, S. (2002). *Translation studies*. London and New York: Routledge.
- Berman, A. (2004). Translation and the Trials of the Foreign. Translated by Lawrence Venuti. In: Venuti, L. (ed.) (2004). *The Translation Studies Reader*. London: Routledge. 284–297.
- Catford, J.C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation: An Essey in Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Cincotta, M. S. (1996). *Naturalizing Linguistic Aliens: The Translation of Code-Switching*. Conference on Interpreting and Translation. Sydney: University of Western Studies.
- Diadori, P. (2012). *Teoria e tecnica della traduzione: Strategie, testi e contesti*. Milano: Mondadori Education.
- Doria, M. (1987). *Grande dizionario del dialetto triestino storico, etimologico, fraseologico*. Trieste: Il Meridiano.
- Eko, U. (2011). *Kazati gotovo istu stvar: Iskustvo prevođenja*. Beograd: Paideia.
- Kosovitz, E. (1890). *Dizionario Vocabolario del dialetto triestino e della lingua italiana*. Trieste: Tip. Figli di C. Amati.
- Tomasović, M. (1993). La trasposizione dei dialettalismi e degli arcaismi nella versione croata di “Danubio”. In: Avirović, Lj.-Dodds, J. (ed.) (1993). *Umberto Eco, Claudio Magris autori e traduttori a confronto. Atti del Convegno Internazionale Trieste, 27–28 novembre 1989*. Udine: Campanotto Editore. 227–232.